

Violeta Quiroga,
Montserrat Sòria

Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat

Resum

L'article presenta una síntesi de les principals conclusions sobre Menors Migrants No Acompanyats, les seves característiques, els perfils existents i la invisibilitat social que els afecta no només com immigrants sinó també com a menors d'edat. Conclusions extretes de la investigació estatal realitzada sobre aquests i aquestes menors pel Grup d'Investigació IFAM (Infància i Família en Ambients Multiculturals). D'aquesta manera s'aporta informació descriptiva sobre aquest fenomen migratori, però també apunts per a la reflexió. S'inclou la perspectiva de gènere com a via per visibilitzar les menors de les quals menys coneixement es disposa al món acadèmic i a la societat en general.

Paraules clau

Exclusió social, Invisibilitat social, Joves, Menors Migrants No Acompanyats, Joves, Risc social

Los y las menores migrantes no acompañados/das: entre la indiferencia y la invisibilidad

El artículo presenta una síntesis de las principales conclusiones sobre Menores Migrantes No Acompañados, sus características, los perfiles existentes y la invisibilidad social que les afecta no sólo como inmigrantes sino también como menores de edad. Conclusiones extraídas de la investigación estatal realizada sobre estos y estas menores por el Grupo de Investigación IFAM (Infancia y Familia en Ambientes Multiculturales). De esta manera se aporta información descriptiva sobre este fenómeno migratorio, pero también apuntes para la reflexión. Se incluye la perspectiva de género como vía para visibilizar las menores de las cuales menos conocimiento se dispone en el mundo académico y en la sociedad en general.

Palabras clave

Exclusión social, Invisibilidad social, Jóvenes, Menores Migrantes No Acompañados, Jóvenes, Riesgo social

Unaccompanied Migrant Minors: between indifference and invisibility

The article contains a synthesis of the main conclusions reached on Unaccompanied Migrant Minors, their characteristics, profiles and invisibility on a social level that affect them, not only as immigrants, but also because they are minors. The conclusions have been taken from government research into these minors carried out by the IFAM (Childhood and Family in Multicultural Environments) research group¹. The research provides information describing this phenomenon of immigration, also some points to consider. It includes the point of view of gender as a way of making female minors, about whom least is known by academics and society as a whole, more visible.

Key words

Social exclusion, Social invisibility, Youths, Unaccompanied Migrant Minors, Social risk

Autores: Violeta Quiroga, Montserrat Sòria

Títol: Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat

Referència: Educació Social, núm. 45, p13 p35.

Adreça professional: vquiroga@peretarres.org - msoria@peretarres.org

▲ Introducció

A continuació, a través d'aquest article, es desenvolupa el fenomen de les i els Menors Migrants No Acompanyats (MMNA)¹ a l'Estat espanyol, centrant-se en les seves característiques principals i en la seva visibilitat social. No es tracta ni de la detecció ni de l'acollida d'aquests i aquestes menors, ja que aquest tema queda recollit en altres articles d'aquesta revista i s'escapa dels objectius d'aquest. L'article es basa en els resultats obtinguts de la investigació estatal desenvolupada pel Grup d'Investigació IFAM en el marc del programa I+D+I 2006-08 de l'Antic Ministeri d'Educació i Ciència. I, així mateix, en l'experiència del mateix grup investigant sobre aquesta temàtica a escala europea, amb el projecte CON RED, i investigant en origen, a partir de la tesi "*Los pequeños harraga. Menores inmigrantes irregulares no acompañados de origen marroquí en Catalunya*" i amb el projecte sobre menors en contextos de migració des de la perspectiva d'origen que s'està realitzant per a la *Fundación Carolina*, i que se centra en el cas del Marroc.

L'objectiu principal d'aquesta investigació ha estat aportar coneixement sobre aquest fenomen per a la millora dels programes, projectes i de més recursos destinats a aquest col·lectiu. Els objectius més específics es relacionen amb la voluntat de prestar atenció a realitats diferents d'aquests i aquestes menors, incorporant mirades noves sobre el fenomen. D'aquesta manera s'afegeixen els següents objectius més específics:

- Analitzar les noves nacionalitats i, en conseqüència, tots aquells canvis que han sorgit per la incorporació d'aquestes a la migració de MMNA. Canvis en les pautes migratòries, en les rutes i en les estratègies d'acomodació i d'integració en el país d'acollida.
- Estudiar la inicial feminització que s'està produint pel que fa a aquest col·lectiu, atenent les menors detectades pels circuits de protecció com aquelles que no ho estan i es troben en contextos d'una més gran vulnerabilitat social.

Aquesta investigació s'ha desenvolupat en part de les comunitats autònomes més rellevants pel que fa a la recepció i a l'acollida d'aquests i aquestes menors. Aquestes comunitats són les següents: Catalunya, Comunitat de Madrid, Comunitat Valenciana i País Basc. El disseny de la investigació és bàsicament de caràcter qualitatiu, però s'ha apostat pel multimètode, incorporant també tècniques quantitatives. A partir d'aquesta combinació ha estat possible recollir informació diversa i analitzar diferents dimensions del fenomen objecte d'estudi, compensant les debilitats d'una i altra tècnica. Les tècniques utilitzades s'han escollit en funció dels objectius de la investigació i les característiques de l'objecte d'estudi. A escala qualitativa s'han revisat fonts documentals secundàries, s'han realitzat 94 entrevistes en profunditat a informants clau i 154 entrevistes en profunditat a MMNA i s'ha dut a terme observació participant en espais del circuit de protecció de menors. A escala quantitativa s'han recollit, tractat, explotat i analitzat dades estadístiques de fonts primàries i secundàries i s'ha realitzat una enquesta als y a les responsables dels recursos de menors de tot l'Estat espanyol que atenen MMNA.

A continuació, es mostren els conceptes bàsics que apareixen quan s'analitza el col·lectiu de MMNA, s'afegeix una breu aproximació quantitativa del col·lectiu per conèixer millor les seves dimensions i es descriuen els diferents perfils migratoris que es dedueixen del treball de camp realitzat en la investigació estatal però també del coneixement obtingut a partir d'altres investigacions complementàries realitzades². Per últim, es tracta una de les qüestions clau a atendre: la invisibilitat del col·lectiu i en concret de certs subcol·lectius que es troben en contextos d'una més gran vulnerabilitat i risc social.

Conceptes bàsics

Diferents autors i autores han treballat alguns conceptes bàsics pel que fa a la temàtica que aquí s'estudia: els i les MMNA. És cert que es parla d'un col·lectiu perquè els perfils que abraça comparteixen un fet: l'emigració sense un referent adult en un altre país, en termes generals. Però és un col·lectiu heterogeni amb una diversitat implícita que amaga realitats i situacions particulars diferents. A partir d'aquí es comparteixen característiques i es poden establir pautes que fan que hi hagi la motivació d'estudiar i conèixer en profunditat aquests i aquestes menors.

Es parla d'un col·lectiu perquè els perfils que abraça comparteixen un fet: l'emigració sense un referent adult en un altre país

Les migracions són dinàmiques i canviants, i en aquest context se situa el fenomen dels i de les MMNA. A Europa es comença a conèixer en la dècada dels anys 80, i de manera desigual en funció del país, malgrat que les migracions de menors s'anaven produint des de fa segles en la història tant d'Europa com de la resta del món. Al 1989 es ratifica la Convenció dels Drets de la Infància, tot desenvolupant el concepte i els drets que s'hi relacionen. Aquest punt és important per al reconeixement també dels i de les MMNA, però no és fins a 1997 que, atès el volum de MMNA que arriba al continent europeu, el Consell de la Unió Europea designa aquests i aquestes menors com a Menors No Acompanyats (MNA), sent l'ACNUR qui dota de significat aquesta denominació. El concepte es redefineix en funció d'institucions diverses, com ACNUR o Save de Children, i d'autors que reflexionen sobre el col·lectiu (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c).

En el projecte CONRED (Quiroga, Alonso i Armengol, 2005: 33), autores i autors proposen el concepte de MMNA que aquí s'adopta, com ja s'ha vist des de bon començament. En aquest sentit, els i les MMNA són:

“Els nens i adolescents menors de 18 anys que emigren fora del país d'origen sols i/o separats, dels dos pares o tutor legal o persona que per llei o costum els tingués al seu càrrec; o acompanyats d'alguna persona de la família extensa o persona a la qual el tutor legal ha encarregat per llei o per costum del país, i que per alguna circumstància acaben sols o no son atesos adequadament, o que sorgeix algun dubte sobre la relació entre el menor i l'adult. Tots, com a nens, són nens separats i amb dret a rebre protecció internacional sota una àmplia gamma d'instruments internacionals i regionals. Els menors accedeixen al territori europeu sol·licitant asil o de forma irregular...”

Són menors perquè són nens i nenes i adolescents amb menys de 18 anys. En molts casos es tracta de menors que es troben en l'adolescència i/o en la joventut, època de transició i de ruptura. Tot i que no totes les societats doten del mateix significat la categoria infància o joventut, i organitzen d'una mateixa manera el pas a la vida adulta.

Les migracions són processos dinàmics i canviants que tenen les seves implicacions tant en els països de partida com en els d'acollida

Són migrants perquè l'emigració d'aquests i aquestes menors s'emmarca en processos de migració internacional i cal analitzar-ho des d'una perspectiva transnacional. Es tracta, doncs, d'un fenomen global. Les migracions són processos dinàmics i canviants que tenen les seves implicacions tant en els països de partida com en els d'acollida. En aquest sentit, els i les menors són emigrants en els seus països d'origen, però també immigrants en els d'acollida. Aquesta doble identitat, a més de la possibilitat d'haver-se traslladat d'un país a un altre, més d'un cop recolza també el terme migrant, cobrint així més dimensions dels i de les MMNA. I són no acompanyats/des perquè arriben sols o soles al país d'acollida o deixen de ser acompanyats/des en algun moment de la seva estada. En aquest punt poden donar-se moltes situacions diferents, les quals s'han de valorar per entendre la dificultat de limitar qui és no acompanyat/da, ja que la frontera entre menors "no acompanyats" i menors "acompanyats de forma inadequada" pot ser molt difusa. Algunes vegades es pot tenir un referent adult que no estigui prestant l'atenció necessària o adequada, ja que es poden donar casos d'irregularitat administrativa i marginació social, de parentius dubtosos i realització d'activitats il·legals i de pertinença a organitzacions migratòries de caràcter criminal, per exemple.

Una altra idea rellevant és la voluntarietat, ja que és freqüent que la decisió d'emigrar la prenguin els mateixos i les mateixes menors, de manera més o menys reflexionada o organitzada i amb una més gran o menor implicació de la família. Sovint, sol haver-hi un projecte migratori darrere de la voluntat del menor o de la menor per emigrar. En la construcció d'aquest projecte en l'imaginari del menor o de la menor s'hi poden trobar condicionaments externs clars que exerceixin la seva influència. La valoració social del fet migratori als països d'emissió, la visió a vegades idealitzada de la vida als països de l'Europa occidental, les diferències econòmiques, polítiques i socials entre nord i sud i, en conseqüència, les situacions d'una més gran pobresa en alguns països menys desenvolupats a escala econòmica tenen el seu paper en la construcció del projecte migratori. A més de la trajectòria particular del menor en el marc de la seva biografia i la seva situació familiar, escolar, relacional, entre altres.

Malgrat la poca bibliografia existent, hi ha alguns autors que han reflexionat sobre els i les MMNA. Suárez (2006: 37) descriu els MMNA com a nous actors migratoris, amb una identitat pròpia i amb motivacions i objectius propis, així com amb pautes d'inserció laboral, per exemple, concretes. Cal preguntar-se si existeixen tantes diferències entre els i les MMNA i les persones adultes que decideixen emigrar, tenint en compte que els discursos són, sovint, similars i que la identitat i les pautes d'inserció laboral poden veure's influenciades per variables externes com l'edat, entre altres. Les situacions poden ser tan diverses que es fa difícil parlar d'una única identitat per als i las MMNA o de maneres pròpies per inserir-se en el mercat laboral.

Jiménez (2005: 69) marca 4 etapes migratòries diferents pel que fa a la migració marroquina a Espanya. Estableix una primera etapa amb l'arribada d'homes sols, una segona amb la reagrupació de dones i fills, una tercera protagonitzada per dones soles i una quarta etapa relacionada amb els i les MMNA. Aquesta diferenciació d'etapes és interessant en tant que el volum de MMNA procedent del Marroc és el més alt, però atès el treball de camp realitzat es dedueix que aquestes etapes no tenen perquè ser del tot consecutives. I pel que fa als i a les MMNA procedents d'altres països l'edat i el gènere es relacionen de manera diferent donant lloc a pautes migratòries diferents a les marroquines. Per exemple, des d'un principi les dones de l'Amèrica del Sud han emigrat abans que els homes en la majoria dels casos. I així hi hauria altres exemples.

Com abans s'ha comentat, un dels punts clau a tenir en compte és l'edat, ja que la migració es converteix també en una nova forma de ritus de pas a partir de la qual es materialitza aquest procés de transformació a l'adultesa. Hi pot haver una intenció de fuga per qüestions més estructurals del context sociopolític i econòmic, però també una motivació més aventurera per part del menor, segurament incentivada per altres factors. En aquest sentit, Sandro Mezzadra parla del "dret a fuga" (2005: 45 a Monteros, 2007:39). Però cada societat organitza la transició de la infància a la vida adulta d'una determinada manera (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c: 25). I aquest fet influeix també en la presència dels i les menors en els processos migratoris. En tot cas, qüestions com l'edat apropen d'alguna manera la realitat d'aquests menors migrants a les de tots els adolescents i joves que no han emigrat, ja que es comparteixen moltes altres coses que també participen en la construcció de les identitats, individuals i col·lectives, i poden tenir un pes més o menys important.

També s'han de tenir en compte les diferències que s'originen per qüestions de gènere, ja que les migracions femenines s'han *oblidat* i s'han invisibilitzat. I quan s'han abordat s'han tractat des d'una posició de dependència (com esposa, filla, etc.) i adoptant perspectives victimistes, emfasitzant les situacions d'explotació o relatant les greus conseqüències que la sortida de les dones impliquen en origen (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c: 29). Si com diu Feixa (1998: 19) "la transició juvenil és essencialment un procés d'identificació de gènere" cal tenir en compte aquesta variable, ja que, sigui o no allò que marca aquesta transició juvenil, té una influència rellevant en la construcció de trajectòries vitals i identitats. El gènere no és una realitat fixa sinó que es pot transformar en funció de la ubicació històrica i social (Martínez, 2003) i allò que s'espera d'una menor pot variar en funció de la seva procedència familiar, social, cultural, etc. El o la MMNA que arriba al país d'acollida pot trobar-se amb unes representacions socials i simbòliques de gènere dominants diferents a les del seu país d'origen i veure's envoltada de referències diferents a les que tenia com a home o dona. Fet que pot orientar també un assentament concret en el nou país, i una i altra relació amb el país d'origen. El gènere condiciona transversalment la socialització i els processos d'adaptació i de resposta dels i de les joves pel que fa a condicions materials de vida (Berga, 2005; 11).

A continuació es mostren les característiques dels i de les MMNA i s'aporten algunes dades per dimensionar, si és que es pot, el fenomen.

Aproximació a la dimensió del fenomen de les i dels MMNA

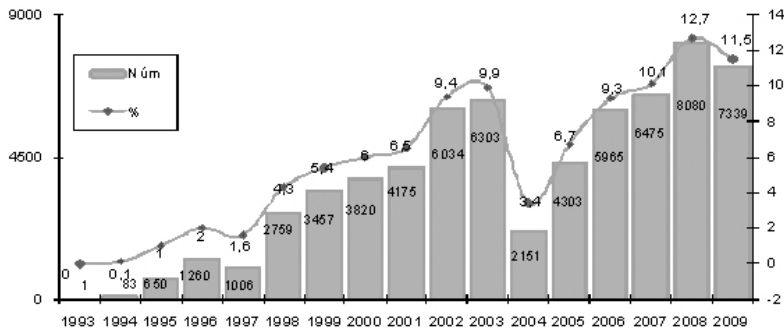
L'arribada de MMNA a l'Estat espanyol ja ha complert 17 anys segons dades obtingudes del Ministeri de Treball i Afers Socials³. En els primers anys el perfil majoritari de MMNA detectat pel circuit de protecció es correspon amb el d'un menor de sexe masculí procedent de les regions del nord del Marroc, de ciutats com Tànger, Tetuan i rodalies. En el cas de Tànger, procedent majoritàriament de barris perifèrics, com Ber Chifae o Char Bendiban, o populars del centre de la ciutat. L'emigració del camp a la ciutat, el fort creixement vegetatiu d'aquestes ciutats, l'alta natalitat, la tradició migratòria dels referents adults i la fluïdesa de les comunicacions marítimes entre Tànger i la costa mediterrània espanyola són elements que influeixen en aquesta emigració als seus inicis.

Hom detecta l'arribada de noies MMNA i la seva invisibilitat fora del circuit de protecció

La manera de creuar la frontera és de forma irregular, majoritàriament sota camions o autocars amb projectes migratoris de caràcter econòmic i amb expectatives de millora social. A partir dels anys 1998 i 1999 es detecten menors que arriben a les costes de les Illes Canàries en pastera. Aquests són menors marroquins del sud del Marroc en la seva gran majoria, amb un projecte migratori de tipus més familiar. A partir d'aquí la utilització de la pastera o del *cayuco* com a mitjà de transport s'estén i, a partir de 2000, hi han noves nacionalitats que arriben procedents de països de l'Àfrica subsahariana, com Nigèria, Sierra Leone i Guinea Conakry. Als anys 2002 i 2003, les procedències es diversifiquen més i arriben menors també del Senegal, Ghana o Malí. Amb el temps, es consolida també l'arribada de pasteres amb menors a les costes andaluses, fet que provoca que Jiménez parli de *pasterització* dels menors (2005) Un altre dels elements que s'afegeixen és la feminització del fenomen. Malgrat que els MMNA de sexe masculí tenen una presència molt més gran, hom detecta l'arribada de noies MMNA i la seva invisibilitat fora del circuit de protecció. Segons les dades d'estadístiques oficials⁴ de 2006 i de 2007 hi han casos de noies detectades, però, per exemple, ja al 2002 es detecten noies a la Comunitat Valenciana i al 2002 a les Canàries⁵.

Pel que fa a l'evolució del nombre de MMNA entre 1993 i 2009, s'observa que el nombre d'acollides augmenta a partir de 1994, amb un lleuger descens al 1997, per seguir amb la tònica ascendent fins a 2004, sent 1998 l'any de l'arrencada del fenomen. A partir d'aquest any l'augment és constant amb xifres màximes als 2002 i 2003 per tornar a caure al 2004, xifra que amb molta probabilitat no és lareal⁶. A partir de l'any 2005 el volum torna a créixer i és en aquest any i al 2006 i al 2007 que s'assoleixen nivells comparables a 2001 i a 2003. Però és 2008 l'any que mostra un més gran creixement del fenomen, tot i que el volum de MMNA es redueix a 2009.

Gràfic 1. Evolució dels Menors Migrants No Acompanyats acollits a l'Estat espanyol (1993-2009)

Font: **de l'any 1993 al 1999:** Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Informes sobre "la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados" remesos per les CCAA al Ministeri de Treball i Afers Socials pel Grup de Treball reunit el 29 de febrer de 2000, Junta de Castilla y León, Generalitat Valenciana i Gobierno de Aragón. **Del 2000 al 2009:** Ciudad Autónoma de Melilla, Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Diputación Foral de Gipuzkoa, Generalitat de Catalunya, Generalitat Valenciana, Gobierno de Aragón, Junta de Castilla y León, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, Junta de Andalucía, Ministeri de l'Interior, Ministeri de Treball i Immigració, Región de Murcia, Xunta de Galicia i Buidatge d'expedients dels Centres de Primera Acollida de la Comunitat Valenciana de l'equip investigador del projecte en aquesta CCAA, 2000 i 2007-08-10. Elaboració pròpia.

Les CCAA que des de l'any 1993 fins a 2009 han rebut més MMNA són Andalusia (amb el 28%), la Comunitat Valenciana (16%)⁷, Catalunya (11%), El País Basc (10%), les Canàries (10%) i Madrid (4%). Però el primer MMNA es quantifica l'any 1993 a Extremadura. L'any següent, la Comunitat Valenciana manté el 61% del total de menors, però aquesta xifra no és real, en la mesura que inclou també els menors migrants acompanyats. També destaca Andalusia amb el 30%. L'any 1995, Madrid i Andalusia, amb el 49% i el 20% respectivament, són les CCAA més rellevants. Pel que fa a Madrid, es dedueix que al llarg dels anys ha acumulat un important volum de MMNA, atès el treball de camp de caràcter qualitatiu realitzat, però és possible que les dades no ho reflecteixin ja que no es disposa de dades per a cada any d'aquesta Comunitat. Aquestes dades, en general, s'han de prendre com aproximatiu, ja que des del Ministeri s'afirma que hi ha moltes dificultats per recollir-les d'acord amb els mateixos criteris en cada cas⁸.

Taula 1. Menors Migrants No Acompanyats acollits/des a l'Estat espanyol segons CCAA entre 1993 i 2009

Procedència	Núm.	(%)
Andalusia	18341	28,26
Comunitat Valenciana	10410	16,04
Catalunya	7417	11,43
País Basc	6731	10,37
Canàries	6489	10,00
Madrid	2685	4,14
Ceuta	2672	4,12
Melilla	2255	3,47
Castella i Lleó	1755	2,70
Múrcia	1570	2,42
Castella la Manxa	1343	2,07
Aragó	790	1,22
Galícia	758	1,17
Cantàbria	521	0,80
Extremadura	367	0,57
Balears	354	0,55
Astúries	307	0,47
Rioja, La	109	0,17
Navarra	30	0,05
Total	64.904	100,00

Font: **de l'any 1993 al 1999:** Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Informes sobre "la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados" remesos per les CCAA al Ministeri de Treball i Afers Socials pel Grup de Treball reunit el 29 de febrer de 2000, Junta de Castilla y León, Generalitat Valenciana i Gobierno de Aragón. **De 2000 a 2010:** Ciudad Autónoma de Melilla, Diputación Foral de Araba, Diputación Foral de Bizkaia, Diputación Foral de Guipúzcoa, Generalitat de Catalunya, Generalitat Valenciana, Gobierno de Aragón, Junta de Castilla y León, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, Junta de Andalucía, Ministerio de Interior, Ministerio de Trabajo e Inmigración, Región de Murcia, Xunta de Galicia i Buidatge d'expedients dels Centres de Primera Acollida de la Comunitat Valenciana de l'equip investigador del projecte en aquesta CCAA, 2000 i 2007. Elaboració pròpia.

En relació amb els ingressos de MMNA que han tingut lloc als anys 2008 i 2009, es destaca un augment d'aquests en l'últim any, quan en el gràfic anterior no passava. És a dir, hi ha una disminució del volum de MMNA acollits/des en el circuit de protecció de les diferents CCAA entre l'any 2008 i 2009, però un increment dels ingressos (de poc més de 100 casos) d'aquests i aquestes MMNA. Al 2008 la CCAA que acumula més MMNA és el País Basc amb el 19% del total, seguida de la Comunitat Valenciana (16%), Canàries (16%) i Ceuta (15%). Al 2009, la primera posició l'ocupa la Comunitat Valenciana amb el 19% seguida del País Basc (15%) i Andalusia (14%) que pateix un increment de MMNA del 5%. Ceuta i Canàries, amb el 12% i el 10% respectivament, ocupen

la quarta i cinquena posició. És possible que al 2009 Andalusia i Canàries com a territoris d'entrada que són s'han vist en la situació contrària. Mentre que han arribat més menors a la comunitat andalusa, les arribades a les Illes Canàries s'han reduït. Destaca també un increment del 4% per part de Melilla, que passa a tenir el 7% dels ingressos de tot l'Estat espanyol. I Múrcia, ja que de tenir el 8% dels ingressos al 2008 passa a veure's amb el 2%, per tant es redueixen de manera important les arribades de MMNA a aquesta Comunitat Autònoma.

Taula 2. Ingressos de Menors Migrants No Acompanyats/des (MMNA) a l'Estat espanyol segons comunitat autònoma, 2008-09

	2008	2009		
	Núm.	(%)	Núm.	(%)
Comunitat Valenciana	573	16,0	716	19,42
País Basc	666	18,6	545	14,78
Andalusia	308	8,6	514	13,94
Ceuta	548	15,3	435	11,80
Canàries	566	15,8	378	10,25
Melilla	98	2,7	250	6,78
Catalunya	222	6,2	239	6,48
Castella i Lleó	84	2,3	168	4,56
Madrid	0	0,0	101	2,74
Castella la Manxa	78	2,2	84	2,28
Murcia	272	7,6	67	1,82
Cantàbria	41	1,1	47	1,27
Aragó	39	1,1	45	1,22
Galícia	26	0,7	43	1,17
Extremadura	11	0,3	27	0,73
Balears	42	1,2	16	0,43
Navarra	0	0,0	9	0,24
La Rioja	5	0,1	3	0,08
Astúries	4	0,1	0	0,00
Total	3.583	100,0	3.687	100,0

Font: Ministeri de Treball i Immigració, 2010. Elaboració pròpia.

Segons dades del Ministeri de Treball i Immigració per al 2008, la procedència més comuna és la que es correspon amb el Magreb. L'any 2008 aquesta representa el 68% dels ingressos de MMNA, i Àfrica subsahariana, el 19%, seguida d'Europa de l'Est amb el 3%. Si bé el Magreb té un pes notablement superior, sobretot per la presència de MMNA marroquins, aquest ha disminuït amb el pas del temps, ja que com es comenta a l'inici d'aquest article el percentatge de MMNA del Marroc era superior. En aquest any destaca la presència d'altres procedències com les de l'Àfrica subsahariana, que ja es

troben als primers anys de l'arribada de MMNA. Tot i que no es disposa de dades per mostrar l'evolució segons procedència des de l'inici del fenomen, així ho afirmen persones informants clau entrevistades i així ho reflecteixen les dades també de 2007 (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c: 44). Altres procedències més minoritàries són: Amèrica del Sud (3%), Àsia (1%) i altres (3%)

Les dades del Ministeri de Treball i Immigració també mostren que el país més comú de procedència dels i de les MMNA és el Marroc, amb el 64% el 2008, i el 70% al 2009. Mali, amb el 6% l'any 2008 i amb el 10% el 2009, el segueix en segona posició. Romania amb el 5,5% ocupa la tercera posició de les procedències dels i de les MMNA que han ingressat el 2008, però segons dades de 2009 no hi ha cap cas de MMNA d'aquesta procedència l'últim any. Al 2009 destaca també l'increment del 6% de MMNA del Senegal, que passen a representar el 9%. Altres països com Algèria, amb el 3% el 2009 i Guinea Conakry, amb el 2% en aquest mateix any acumulen menys efectius. Destaca també la categoria "Altres" amb l'11% el 2008, i el 6% el 2009. En general, s'observa una més gran diversificació de les procedències el 2008⁹.

Pel que fa al sexe i a l'edat no es disposa de dades generals, ja que des del Ministeri de Treball i Immigració no es recullen. Atès el treball de camp realitzat en diferents CCAA s'han obtingut algunes dades. La dificultat per comparar aquestes dades, ja que s'han recollit de forma diferent en molts casos per part de les Administracions Públiques, no permet una anàlisi conjunta. En tot cas, en termes generals s'observa un pes superior del sexe masculí i es visualitza la Comunitat Valenciana com un territori amb un nombre de MMNA de sexe femení destacable. Igualment existeixen casos de MMNA de sexe femení no detectades pel circuit de protecció segons el treball de camp qualitatiu realitzat. Pel que fa a l'edat, la més comuna és aquella que es troba pròxima a la majoria d'edat, entre els 16 i els 17 anys. Però es detecta una disminució de l'edat a través del temps, de manera qualitativa segons persones informants clau entrevistades. Augmenten els casos de MMNA que arriben amb menys edat, entre 13 i 15 anys sobretot, però també amb menys de 13 anys. (Violeta, Alonso i Sòria, 2009c).

En l'apartat següent s'analitzen els diferents perfils migratoris construïts a partir de la informació obtinguda de forma qualitativa i quantitativa.

Perfils migratoris

Els diferents perfils migratoris estan condicionats per les situacions de partida, per les seves motivacions i les seves expectatives

Els diferents perfils migratoris estan condicionats per les situacions de partida dels i de les menors, per les seves motivacions i les seves expectatives. Hi han causes diferents, però sol ser una la principal que impulsa els i les menors emigrar. Allò rellevant és com aquestes motivacions que impulsen l'emigració, i l'experiència migratòria pròpiament, exerceixen una influència directa a les trajectòries vitals i, per tant, a les biografies dels i de les menors.

Hi ha qüestions particulars a tenir en compte, com són el gènere, el país i la regió de procedència, la posició en l'estructura social en origen o les relacions familiars. El paper social que se'ls assigna a les dones difereix en funció de determinats països i contextos socioculturals. La situació sociopolítica i econòmica del país al qual es pertany, la capacitat adquisitiva i de disposició de recursos no solament econòmics, sinó també socials o culturals i, per tant, l'ocupació o no d'una posició de desavantatge social són elements clau no tan sols en origen sinó també en la societat d'acollida. Aquests elements condicionen la disposició de recursos en la societat d'acollida, però no determinen, ja que les situacions personals no són inamovibles i les implicacions d'un procés migratori també s'han de tenir en compte. Les relacions familiars, així com dels estils socialitzadors que poden existir en funció també d'altres esferes de la vida quotidiana (l'escola, el grup d'iguals, etc.) exerceixen també la seva influència en la construcció dels projectes migratoris.

El moment vital en el qual es produeix l'emigració en la vida d'aquests i aquestes MMNA és rellevant també en la mesura que tant en la infància com en la joventut es produeixen adquisicions socials de forma i contingut diferent i que configuren itineraris. Són trams de les biografies, construïts socialment i marcats per l'espai i el temps. Els i les MMNA poden tenir un paper actiu en les modificacions d'itineraris condicionats per constriccions socials, però també es troben exposats a situacions de vulnerabilitat i incertesa. Ser nens o joves i immigrants són dues categories amb un contingut simbòlic que adjudica certs significats assumits socialment. Allò que es projecta i s'espera d'aquests i aquestes MMNA es construeix en un marc sociocultural concret i des d'una òptica adultocràtica.

Aquests condicionaments en origen i que tenen unes implicacions en destí contribueixen a l'existència d'uns o altres perfils migratoris. Atès el treball de camp realitzat, després de múltiples entrevistes en profunditat a persones informants claus i a MMNA s'ha pogut elaborar certs perfils. Aquests perfils es corresponen a pautes de comportaments entre els i les MMNA, però no a tipus d'ideals. Els i les menors es poden situar en un perfil perquè hi ha una causa principal, però n'hi poden haver moltes altres que es relacionen entre elles. Aquests perfils (els dos primers ja treballats en l'informe del CON RED (2005) i els dos següents introduïts en Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c) són els següents:

Aquests perfils es corresponen a pautes de comportaments però no a tipus d'ideals

- **Perfil 1: Millora de la situació econòmica:** en aquest cas la causa principal que impulsa a emigrar és de caràcter econòmic. La majoria de MMNA entrevistada que esgrimeix aquesta causa és de sexe masculí, tot i que s'identifiquen alguns casos de noies marroquines (d'àmbits urbans i amb famílies on el pare és absent). L'edat d'arribada a l'Estat espanyol se situa principalment entre els 14 i els 16 anys. I ve sobretot del Magreb i Àfrica subsahariana.

“Ahora mal (en Marruecos), no hay dinero, ni trabajo ni nada. (...) Yo voy a trabajar aquí y ayudarlos un poco (a la familia) (...) Mi padre está buscando un trabajo, siempre está esperando alguien que coja pero no viene ninguno, siempre levanta pronto para trabajar y no hay trabajo”.
(Muhammad. El Marroc, 01/08/2007)

- **Perfil 2: Millora de les expectatives socials i culturals:** la causa principal és la necessitat d'acabar amb una situació d'estancament a escala social i cultural o d'evitar-la en un futur, tenint en compte la visió idèlica que es té d'Europa occidental des d'alguns països, relacionant-la amb una més gran prosperitat i amb més oportunitats. Mitjançant les entrevistes es detecten tant nois com noies a la ratlla dels 16 anys, tot i que també hi han casos de menor edat entrevistats. Les procedències es corresponen amb el Magreb, Àfrica subsahariana i amb Europa de l'Est, en el cas sobretot de les noies. Apareix també un subperfil que busca la promoció en l'àmbit dels esports, els estudis o les professions artístiques i guanyar-se la vida a Europa.

“Yo he venido a España, pero no he venido como otros... Hemos salido para entrar en Europa, para jugar en Finlandia. Mira yo sabía que un día tendría que jugar a fútbol y tendría que venir a Europa, dónde sea. Ese es mi sueño, desde cuando era pequeño”. (Jean. Camerun, 22/02/2007).

- **Perfil 3: Refugiats/da:** la causa en aquest cas té a veure amb motius polítics, ètnics i religiosos en entorns amb conflictes armats o bèl·lics. La fugida es justifica quan hi ha el perill de ser enrolat per algun exèrcit o grup armat i/o quan els pares pertanyen a algun grup polític o a l'oposició d'un govern i poden ser represaliats. En alguns casos s'han perdut familiars a la guerra i es busca sortir del país per guanyar-se la vida, tal com es comenta en l'informe CONRED (2005: 121-129). Els i les MMNA entrevistats/des que han emigrat a l'Estat espanyol cercant asil són pocs, i així és en general, segons fonts de les persones informants clau entrevistades, i com es veu en l'article número 4 que tracta específicament aquest tema, i on s'afegeix que possiblement aquests menors són més. Un fet és que a Espanya hi ha una aplicació molt restrictiva del dret d'asil i probablement els menors que han de fugir per conflictes polítics i/o armats o bèl·lics busquen altres països on trobin una més gran protecció.

La majoria de MMNA entrevistada procedeix de l'Àfrica subsahariana.

“El entrenamiento, primero de todo se hace por las tardes pero suave: una correa, aguantar la respiración bajo el agua, hacer unos vuelque, quiere decir pegar un tiro a uno, la supervivencia, que bueno le dan como una clase de teoría a uno, unos entrenamientos para cuando uno llega y ve que, uno está dando de sí mismo pues le van ascendiendo como cargos a uno, le van dando responsabilidades”. (Pablo. 25/05/2007)

- **Perfil 4. Fugida d'una situació familiar de conflicte:** la causa principal d'aquest perfil es relaciona amb conflictes que es produeixen en entorns familiars, entre els progenitors, o algun d'ells, i el o la menor, o entre la parella i el o la menor. Aquests conflictes es poden traduir en enfrontaments físics i verbals i responen a un desajust entre el paper que se li assigna al menor i el que el menor desitja exercir, tant en l'àmbit privat com públic. Les procedències dels i de les MMNA entrevistats més freqüents són el Marroc i els països d'Europa de l'Est. I l'edat és bastant variable, s'observen casos

de 14 anys i, fins i tot, de menor edat y casos de noies de 17 anys, especialment d'Europa de l'Est.

“Cuando tenía 14 años mi padre me echó de casa (...) Porque él me pidió que yo le trajera un vaso de agua o algo así. Y yo le dije que no. No me acuerdo muy bien, pero por esta cosa me echó. Yo le dije que no y él empezó a pegarme, yo me enfadé y subí la mano a la cara de mi padre, pero no le pegué, sólo le subí la mano, y al final mi padre como estaba borracho me dijo ¡vete!. Cuando salí fuera de la calle mi madre estaba llorando, yo estaba sin zapatillas ni nada y él me triaba piedras (...) me quedé mirando a mi madre un ratito y dije <ya no voy a volver más a casa> y me fui” (Munir, el Marroc, 12/07/2007).

La invisibilitat en el país d'acollida

Totes les qüestions tractades fins ara a través d'aquest article s'han exposat amb l'objectiu de contextualitzar i facilitar la reflexió pel que fa a la invisibilitat del col·lectiu objecte d'estudi, i en especial de certs perfils que es troben fora del circuit de protecció i en context d'una més gran vulnerabilitat social.

La població immigrada és suficientment visible en termes generals, però només en funció de les representacions que es produeixen i reproduïxen al si de la societat d'acollida. Mentre que, per una banda, la immigració se sol identificar de forma fàcil a través de certs estereotips, per l'altra les condicions de vida fan que aquesta població sigui invisible en moltes esferes de la vida quotidiana en tant que tenen unes més grans limitacions per exercir la ciutadania. Per una banda, Delgado (1998:137) parla del dret a la indiferència: *“és a dir, al dret a l'anonimat, el dret de passar desapercebut, de no haver de justificar-se constantment”*, i, per l'altra, les desigualtats socials que afecten les persones immigrades dificulten la seva participació en la societat. Segons Subirats (2005: 9) hi ha tres pilars fonamentals que permeten la inclusió social: la participació en la producció i la creació de valor social dins i fora del mercat, l'adscripció política i de ciutadania i l'existència de contacte amb xarxes socials i/o familiars. Els i les MMNA pel fet de ser joves i, a més, immigrants tenen més dificultats per complir amb aquestes tres idees. El gènere també influeix en la disposició d'oportunitats, malgrat que quan tradicionalment es parla de joventut s'han obviat socialment les diferències de gènere. (Berga, 2005: 10).

Tenen unes més grans limitacions per exercir la ciutadania

Però hi ha una invisibilitat més gran, aquella que es relaciona amb espais socials que s'apropen a l'exclusió social. Es tracta d'aquells menors que es troben fora del sistema de protecció del país d'acollida. Són aquells i aquelles que o bé no encaixen amb el sistema, per voluntat pròpia o perquè el sistema els ha expulsat, o bé no han estat detectats/des. La voluntat pròpia de romandre al marge del sistema s'ha de contextualitzar en tot cas, a vegades allò que es descriu com una decisió individual és condicionada per motius diferents. És a dir, en un marc de possibilitats se n'elegeix una en funció de les percepcions sobre la realitat i

d'allò que s'espera d'aquesta. La incomprensió sobre el funcionament del sistema per part dels i de les MMNA, el desajust entre allò que s'espera i es té i la manca de respostes davant de situacions concretes de menors amb certes particularitats i necessitats específiques fan que el sistema expulsi certs perfils de menors o simplement ja no arribi a detectar-los. (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c) La maquinària d'un sistema de protecció és complexa. Les prioritats polítiques, les decisions preses en nivells de poder més alts que mostren una distància social superior entre l'espai decisonal i el del menor, la divisió interna de les mateixes administracions públiques, els protocols i de més instruments propis de la burocràcia dificulten l'adequació del sistema de protecció en tots els casos.

Les pràctiques de risc social que adopten moltes vegades es mostren com estratègies dels i de les joves per sobreviure

Aquests i aquestes menors que s'ubiquen en espais on el nivell de risc, i fins i tot d'exclusió social, és més gran. Si bé el concepte de risc és problemàtic com apunta Berga (2005) per la seva imprecisió i manca de concreció exacta, s'utilitza pels organismes públics competents de protecció a la infància i per les persones que es dediquen a la intervenció social, tot creant categories i situant fronteres a vegades difuses o difícils de situar. El cas és que existeixen situacions reals de desprotecció de la infància i de la joventut, però que a vegades són difícilment objectivables. El risc social implica una dialèctica entre allò objectiu i allò subjectiu i en funció de la perspectiva es poden originar certes perversions, en oblidar la vivència del o de la menor o obviar que el concepte de risc social s'ha de contextualitzar com a construcció social que és. En tot cas, pel que fa als i a les MMNA que es troben en aquests contextos d'una més gran vulnerabilitat social, les pràctiques de risc social que adopten moltes vegades es mostren com estratègies dels i de les joves per sobreviure (Berga, 2005) o organitzar la seva vida en funció de les possibilitats fàcilment detectables en el seu entorn immediat.

Existeixen diferents perfils de menors que s'han detectat i que es troben en situacions d'una més gran vulnerabilitat. En un principi, al voltant de l'any 1998, els casos de menors fora del circuit es corresponen a menors del Marroc que viuen al carrer. Actualment, les persones informants clau entrevistades afirmen que han disminuït aquests casos, però que els existents mostren un més gran deteriorament físic i psicològic. (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c). Amb el temps s'han detectat altres perfils que es troben en contextos d'una més gran vulnerabilitat social i en situació d'una total invisibilitat per a la societat. Es tracta dels i de les menors acompanyats de manera inadequada per família extensa o per xarxa social (principalment del Marroc i Romania) i de les MMNA treballadores del sexe. Aquests i aquestes menors són molt difícils de detectar i, per tant, molts i moltes romanen ocults/es, per la qual cosa se'n disposa menys informació. A continuació es mostren les característiques d'aquests i aquestes menors:

- **Menors amb família extensa o amb xarxa social**

Els/les MMNA marroquins

Pel que fa als nois d'origen marroquí, l'expulsió del sistema es pot produir per motius diversos. Per una part existeixen indicis que des d'alguns serveis d'atenció s'està portant a la pràctica la mesura d'acolliment familiar sense

les garanties degudes (Empez, 2008). Durant el treball de camp, tant menors com informants clau han comentat l'existència de la repatriació com amenaça per part de l'Administració, suggerint-los abandonar les dependències de protecció. Una altra pràctica que s'observa és l'acollida gairebé obligada per part de familiars en el país d'acollida amb pocs recursos, atesa la pressió de la família en origen davant de la por a la repatriació. Aquests dos fets empenyen el menor al carrer i, per tant, a sobreviure en situacions de marginalitat. Quan els familiars no poden facilitar un acompanyament real o adequat i els menors es troben desprotegits la vinculació amb dinàmiques del carrer i la probabilitat de veure's afectat/da per situacions de risc social és més gran. A més, aquests menors romanen a l'Estat espanyol però no disposen d'una situació administrativa regularitzada.

Les noies marroquines detectades tenen edats compreses entre els 12 i els 16 anys, tot i que l'edat més freqüent és la de 16 i la mitjana d'edat és de 15 anys. Aquestes noies vénen sobretot del nord (Tànger, Nador, Tetuan i Larache) i del centre del Marroc (Casablanca i rodalies). Del sud hi ha també casos però aquests són menys i gairebé exclusivament vénen de Beni Mellal.

El context d'aquestes noies es relaciona amb els canvis que van sorgir al si de les famílies marroquines tradicionals. La convivència d'un model més tradicional amb un de més modern, la disminució del nombre de fills i filles, l'augment del nivell d'instrucció femení, la incorporació de la dona al mercat laboral, el retard en l'edat de matrimoni, la crisi econòmica són elements que faciliten la tensió en les famílies per l'assumpció de papers socials no compartits per tot el món d'igual manera.

Més de la meitat de les noies entrevistades tenen famílies nuclears i més de la meitat també han abandonat els seus estudis en el primer o en el segon cursos de secundària. La resta no ha acabat la primària, menys 2 noies que no han anat mai a l'escola. Les causes principals que al·leguen per haver abandonat els estudis són: la manca de mitjans econòmics de la família per cobrir les despeses derivades dels estudis i el pes de la tradició. Algunes de les noies entrevistades han treballat en origen, principalment ajudant les mares, en tendes o en perruqueries. Aquestes noies, sovint, segueixen el model migratori dels seus referents adults (familiars, veïns o comunitat) i el del germà (més gran o petit) que ja va emigrar també com a MMNA. En algun cas, la menor ha emigrat amb el seu germà de manera conjunta. Aquest fet es repeteix també en el cas dels nois.

Les noies marroquines descriuen situacions difícils en les famílies com maltractes, alcoholisme del pare, matrimonis forçats, manca d'autonomia i llibertat, entre altres. Aquestes solen ser les causes que empenyen l'emigració, tot i que es relacionen amb una certa precarietat econòmica. Aquestes MMNA arriben dins d'un camió o sota d'un camió (com els nois) o com a passatgeres en un autobús. Pocs casos s'han observat de noies passatgeres en un cotxe, polissones en un *ferry* o en pastera. Creuen amb el suport d'un intermediari de forma molt més freqüent que els nois. Aquest intermediari pot ser el conductor d'un camió o un familiar marroquí.

Un cop que aquestes noies arriben a l'Estat espanyol pot passar un temps fins que són detectades pel circuit de protecció, ja sigui a través dels serveis socials, de cossos de seguretat o d'entitats sense ànim de lucre. El llarg període de temps que aquestes noies romanen del tot invisibles fins que són detectades té conseqüències en el seu procés d'acomodació al país d'acollida. I un cop arriben aquí es troben en situacions de precarietat i desatenció importants.

Les expectatives d'aquestes noies són les mateixes que la dels nois; aconseguir el permís de treball, tenir una vida autònoma i digna i anar a visitar la seva família al Marroc, però el procés que han de viure per intentar assolir els seus objectius és molt més difícil entenen els rols de gènere imposats culturalment i socialment.

El cas de les “*petites bonnes*”

Una de las pràctiques detectades és la utilització d'aquestes noies pels mateixos familiars o compatriotes marroquins assentats a l'Estat espanyol com a treballadores en l'àmbit domèstic. Són utilitzades com a “*petites bonnes*” (petites criades) a canvi d'ajudar-les en la seva manutenció. Per “*petite bonne*” s'entén la noia del Marroc d'entre 5 i 15 anys d'àmbit rural a les quals els seus pares confien a una família marroquina de la ciutat com a empleada domèstica interna, moltes vegades, sense conèixer les condicions d'explotació laboral i sexual en què treballen. En molts casos aquestes noies es troben en una indefensió jurídica, ja que se'ls pren la documentació, que les fa encara més vulnerables com a noies joves i immigrants. Una triple discriminació social que els redueix la seva capacitat d'acció i de participació en la societat. Abusos sexuals o de tipus laboral agreugen aquesta situació de desgast físic i psicològic i d'indefensió en general. Aquest fenomen és més documentat a França, tot i que a l'Estat espanyol ja s'han detectat alguns casos, però es desconeix amb quina freqüència es donen.

Els i les MMNA d'Europa de l'Est

Els i les menors d'Europa de l'Est, principalment romanesos són detectats, segons persones informants clau entrevistades, per primer cop a principis de l'any 2000 a la Comunitat Valenciana i al 2002 a Catalunya per educadors socials. És a partir de 2003 quan s'observa un més gran nombre de casos de menors d'Europa de l'Est, principalment nois i noies de Romania que es dediquen a la mendicitat, furts i estafes. La majoria són d'origen romanès, però també hi han casos de Bulgària, i molts d'ells són d'ètnia gitana.

Aquests menors es troben acompanyats de manera inadequada perquè són induïts per familiars, que no són els progenitors, o per altres referents adults a cometre activitats delictives de forma professional. S'ha de diferenciar entre els i les menors que pertanyen a clans familiars molt extensos, que resideixen a

Espanya amb els seus pares i presenten problemes de pobresa i escolarització, dels i les menors i els i les menors que tenen referents adults sense vincles familiars o amb molts dubtes en relació amb aquest vincle. Aquest segon grup és el que s'inscriu en el context de la migració de MMNA.

Sobre aquest col·lectiu hi ha poca informació estadística, però és força conegut a través dels mitjans de comunicació, que sovint ofereixen una imatge molt concreta que ajuda més a estereotipar que a proporcionar un coneixement més pròxim a la realitat complexa del col·lectiu. Hi ha una preocupació, no només mediàtica sinó també per part de l'Administració, sobretot quan es troba davant de situacions noves a les quals s'ha de donar una resposta. Per exemple, les Fiscalies de Catalunya, la Comunitat Valenciana i Madrid alerten sobre aquest fenomen. A Catalunya, per exemple, s'assenyala que a l'any 2007 s'han triplicat els menors provinents de Romania que són sotmesos a l'explotació per part de les màfies d'adults (memòria 2007, pàg. 23).

Ateses les informacions de caràcter qualitatiu, aquests i aquestes menors solen ser detectats en repetides ocasions pels Mossos d'Esquadra. El projecte migratori s'elabora ja en origen i té a veure amb la inducció a la comissió de delictes per part d'adults. El o la menor contribueix a l'activitat econòmica familiar, del clan o del grup. La utilització de menors de 14 anys té a veure amb la *Ley penal del Menor* que no es pot aplicar en aquests casos i l'alternativa és l'ingrés als centres de protecció.

Quan no existeixen uns vincles familiars, s'aporta documentació en alguns casos falsificada que permet identificar com a progenitors adults que en realitat no ho són. En general, les administracions públiques tenen moltes dificultats per clarificar les relacions familiars. Un cop ingressats en centres de menors o s'escapen o el supòsit familiar es presenta amb documentació que acredita la seva relació familiar o la tutoria legal i els retira del centre, fins que tornen a ser interceptats pels cossos de seguretat.

La mobilitat espacial que mostren aquests menors és molt elevada, ja que hi ha un desplaçament habitual i freqüent en l'àmbit provincial, autonòmic i nacional fruit de la pressió policial i de les expectatives laborals de la zona on duen a terme aquesta activitat.

Hi ha certes particularitats que afecten les menors de sexe femení d'aquest col·lectiu. El volum de menors de sexe femení és superior, cosa que sembla indicar que són més en un principi. Ateses certes pautes culturals, les nenes romaneses es casen en edats molt primerenques, entre els 11 i 14 anys i conviuen amb diferents generacions de la família del marit. El model de família extensa patrilínea és el més freqüent. La relació amb la sogra es descriu com a conflictiva de forma comuna, ja que és qui exerceix el paper d'explotador, segons informants clau. No obstant això, els menors justifiquen aquestes actituds per tradició o costum.

Algunes de les noies, menors de 14 anys, estan embarassades o són mares de bebès, fet que els permet al·legar la maternitat com a motiu perquè no s'activin

mesures cautelars. Aquesta situació ja ha estat estudiada per part de la Fiscalia de Menors de la Comunitat Valenciana l'any 2008. Quan ja arriben als 14 anys poden exercir més responsabilitat i ser la *cap de colla* d'un grup de noies menors de 14 anys.

Aquestes noies estan altament invisibilitzades, ja que són molt controlades pels adults del clan i no s'apropen als serveis socials, ni a les institucions de protecció, només quan són imputades.

- **Les MMNA treballadores del sexe**

Per últim, s'afegeix un últim grup que fa referència a las MMNA que exerceixen el treball sexual¹⁰. No hi han dades estadístiques fiables, atesa la il·legalitat i la no documentació en el context de la prostitució. Des d'alguns estudis ja s'alerta del rejuveniment de les noies, la majoria estrangeres, que es dediquen a la prostitució. I les entrevistes realitzades a informants clau durant la investigació sobre MMNA confirmen l'existència de menors estrangeres exercint la prostitució a Espanya. Malgrat que intueix que, a escala quantitativa, no és un volum elevat, a escala qualitativa sí que sembla suficientment rellevant. Entenent que l'excepcionalitat i el nivell de risc social, i fins i tot d'exclusió social, que socialment es relaciona amb aquest tipus de casos.

Les procedències d'Europa de l'Est i d'Àfrica subsahariana són les majoritàries. En l'article 3 s'aprofundeix sobre les particularitats de les MMNA treballadores sexuals d'Europa de l'Est; és per això que aquí no es desenvolupa la reflexió sobre aquest col·lectiu. Cal dir que "El perfil majoritari és noia de nacionalitat romanesa de 17 anys, tot i que països com Bulgària i Eslovàquia també hi són presents encara que menys" (Quiroga, Alonso i Sòria, 2009c).

Pel que fa a les noies de l'Àfrica subsahariana, si bé és cert que aquesta població és numèricament molt menor que les MMNA treballadores del sexe romanès, també ho és que el coneixement sobre aquesta realitat és molt deficient. A més, des de la *Unidad Central Contra Redes de Inmigración y Falsedades* (UCRIF) del *Cuerpo Nacional de Policía* se senyala que el nombre de menors detectades és inferior al volum de menors existents ja que és una pràctica habitual la falsificació de la documentació, generalment en les partides de naixement.

L'estudi de *Womens Link World Wide* (2008)¹¹ assenyala que sobre una població total de 98 dones entrevistades, el 22% de les noies que es trobaven esperant al Marroc per fer el salt a Espanya tenien entre 11 i 17 anys, majoritàriament nigerianes. Aquest mateix estudi estableix que almenys 39 dones entrevistades al Marroc van sortir dels seus països sent encara menors de 18 anys, i que d'aquestes el 72% venia de Nigèria i la resta de RDC, Costa d'Ivori o Angola. Tant els agents policials com els professionals d'entitats d'atenció a les treballadores del sexe entrevistats al llarg del nostre treball de camp, confirmen també que la majoria de les dones i noies

de l'Àfrica subsahariana venien de Nigèria, però també es donen casos de Ghana i de Libèria.

Segons l'estudi de Womens Link World Wide, pel que fa al nivell educatiu, la majoria de les dones de Nigèria era analfabeta, i moltes o no han treballat mai o treballa de manera informal i sense continuïtat, principalment en l'àmbit del sector serveis, en part com quan van abandonar el país.

Pel que fa a les xarxes de tràfic amb finalitats d'explotació sexual, fonts policials descriuen dos models de captació i trasllat a la regió de 'l'Àfrica subsahariana. En el primer model, les noies són traslladades en avió amb la documentació falsa o a través de la usurpació de la identitat d'una altra persona. Aquest tipus de xarxes solen ser de dimensions reduïdes, xarxes a escala familiar o de coneguts, amb menys estructura i organització. En cada trasllat es transporta una o dues noies. En el segon model, les noies o dones són acompanyades pels seus proxenetes, normalment homes, fins al Marroc o Mauritània o qualsevol altre punt sense documentació per tal d'intentar fer el pas a través d'una pastera o *cayuco*. Aquest tipus de xarxes són de dimensions més grans i els cal una infraestructura i una organització molt més gran, ja que el nombre de noies que traslladen ronda les 30. El trajecte d'aquestes dones des dels seus països d'origen és llarg i difícil; amb distàncies recorregudes fins a 6.000 quilòmetres poden arribar a tardar entre 2 o 3 anys fins arribar al Marroc. La majoria de vegades han de romandre algun temps en països de trànsit, com Mali o Algèria, on sovint es veuen forçades a pidolar o a exercir la prostitució per tal de subsistir. Generalment, les dones fan part del trajecte a peu dret i en camions.

Segons les persones informants clau entrevistades, quan aquestes dones o noies arriben a Espanya, són posades a disposició de l'anomenada "mami" (*madame*), habitualment extrebballadora del sexe, que és la figura que exerceix l'autoritat i el control a través de coacció i violència de forma sistemàtica per saldar el deute. Fonts policials i les entitats que atenen les treballadores del sexe assenyalen que aquestes noies han de tornar un deute d'entre 30.000 i 50.000 euros, que tarden entre 4 o 5 anys a saldar. Els agents policials entrevistats afirmen també que les dones nigerianes solen conformar el col·lectiu que sofreix més agressions per part de clients i que és exposat a una més gran desprotecció (Quiroga, Alonso i Armengol, 2005: 163-165)

Conclusions

Les migracions són dinàmiques i canviants, i no tan sols per a les persones adultes sinó també per als més joves i, en aquest cas, per als i les MMNA. Si en un principi el perfil majoritari de MMNA es correspon amb el de noi de 16 o 17 anys del nord del Marroc, en l'actualitat aquest perfil ve acompanyat per altres, vist l'augment de la diversificació en les procedències i en les edats. I vista la presència també de MMNA de sexe femení.

La categoria de MMNA es pot dotar d'un contingut diferent en funció de les definicions existents i que s'adopten. Els significats associats parteixen de representacions socials i simbòliques que la societat d'acollida construeix i li són donades al menor. La dialèctica entre tot allò que s'associa al país d'origen i al d'acollida és un procés vivencial que influeix en la construcció d'itineraris vitals però també d'identitats personals. Més enllà dels termes, les experiències d'aquests i aquestes menors es tradueixen en escenaris diferents en el seu present, però s'expliquen també per punts de partida diferents. La procedència marca igual que altres variables explicatives com l'edat, el gènere, la posició social en l'estructura social d'origen, la relació familiar, etc. I el projecte migratori que el menor o la menor disposi, en el cas que així sigui, ve condicionat per aquestes variables.

S'ha volgut incidir en les diferents invisibilitats que afecten els i les MMNA

En aquest article no s'ha analitzat ni la detecció ni l'acollida en el sistema de protecció, ja que aquest tema es fa difícil d'abastar en aquestes pàgines, però es pot consultar en altres investigacions realitzades i altres articles que es publiquen en revistes científiques i en els d'aquesta publicació¹². En canvi s'ha volgut incidir en les diferents invisibilitats que afecten els i les MMNA. Es tracta de la invisibilitat que, com a persona immigrada i menor d'edat, es pateix vistes les dificultats per participar com a part de la ciutadania en la societat d'acollida, ja no solament creant valor en el mercat laboral, sinó també en l'esfera pública en general. El gènere pot sumar probabilitats en l'existència de desigualtats socials. La invisibilitat és aquella que vesteix les situacions que la societat descriu amb els termes "risc social" i/o "exclusió social". Són categories que estableixen fronteres complicades, però que defineixen realitats que des d'un punt de vista ontològic se sustenten en el dia a dia de les persones. Els menors marroquins que viuen als carrers, les menors marroquines dedicades al treball domèstic, les noies romaneses o subsaharianes que diuen elegir el treball sexual però no les condicions de vida que es troben, les que no l'elegeixen, i els menors romanesos que es dediquen als robatoris i furts es troben en contextos d'una més gran invisibilitat perquè són més vulnerables en relació amb l'organització social existent. Invisibilitat de la qual. Sovint, no s'és conscient per part dels mateixos protagonistes.

Els i les MMNA com a col·lectiu divers i heterogeni no solament és un exemple més de les diferències que a escala global empenyen les persones a abandonar el seu país d'origen, sinó que també qüestiona les representacions simbòliques que la societat disposa sobre els i les joves. En aquest cas en funció del gènere, la procedència i altres variables es reflecteix una problematització de la presència d'aquests i aquestes menors en tant que es presenten com un col·lectiu que requereix respostes a necessitats més específiques que difereixen d'allò socialment establert.

Aquest article ha volgut mostrar alguns dels resultats de la investigació sobre MMNA duta a terme a escala estatal, però també plantejar supòsits sobre aquests i aquestes menors a partir dels quals seguir treballant.

Violeta Quiroga
 Doctora en Antropologia social i Diplomada en Treball Social
 Montserrat Sòria
 Llicenciada en Sociologia

Bibliografia

Alonso, A. (2008), *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya*. D. García y V. Quiroga (dir). Tesina de Màster. Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres, 2008. Tesina 2008.

Berga, A. (2005), *Adolescència femenina i risc social*. Col·lecció Estudis, 21.

Bonal, X. (dir.) (2003), *Apropiacions escolars. Usos i sentits de l'educació obligatòria en l'adolescència*. Octaedro. Barcelona.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Álava. Document facilitat per la Diputació Foral de Araba.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Aragón. Document facilitat pel Departamento de Servicios Sociales y Familia del Gobierno de Aragón.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Gipuzkoa. Document facilitat per la Diputació Foral de Gipuzkoa.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Bizkaia. Document facilitat per la Diputació Foral de Bizkaia.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Castilla y León. Document facilitat per la Junta de Castilla León.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Catalunya. Document facilitat per la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència de la Generalitat de Catalunya.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en la Ciudad Autónoma de Melilla. Document facilitat per la Consejería de Bienestar Social y Sanidad de la Ciudad Autónoma de Melilla.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en la Comunitat Valenciana. Document facilitat per la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat Valenciana.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en el Estado Español en el 2000, 2001, 2002 y 2003. Document facilitat pel Ministeri de l'Interior.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en Galicia. Document facilitat per la Xunta de Galicia.

Datos sobre Menores Extranjeros No Acompañados en la Murcia. Document facilitat per la Consejería de la Región de Murcia.

Delgado, M. (1998), *Diversitat i Integració*. Ed. Empúries. Barcelona. pp. 87-138.

Empez N. (2008), "Menores no acompañad@s con referentes familiares, l@s invisibles del sistema de protección". A: X Coloquio Internacional de Grocítica, Barcelona, 26 - 30 de maig de 2008. Universitat de Barcelona. Barcelona.

Feixa, C. (1998), *De jóvenes, bandas y tribus*. Ariel. Barcelona.

Informes sobre "la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados" remesos per les CCAA al Ministeri de Treball i Afers Socials pel Grupo de Trabajo reunido el 29 de febrer de 2000.

Jiménez, M; Ramírez, E. (coor) (2005), *Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados en España*. Akal. Madrid.

Martínez, R. (2003), *Cultura juvenil i gènere*. Secretaria General de Joventut, pp. 21-25; 90-93. Barcelona.

- Monteros, G. S.** (2007), La construcción social de un nuevo sujeto migratorio: los menores migrantes marroquíes no acompañados. Héctor Grad Fuchsel (dir) Tesis Doctoral. Universidad Autónoma de Madrid. Facultad de Filosofía y Letras. Madrid.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Armengol, C.** (CONRED) (2005), *Rutas de pequeños sueños. Menores Migrantes No Acompañados en Europa*. Fundación Pere Tarrés. Barcelona.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Berga, A.; Sòria, M.** (2007), *Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere*. Institut Català de les Dones. Barcelona.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Sòria.** (2009a), “Somnis de butxaca. Noies i noies menors migrants no acompanyats a Catalunya”. Fundació Jaume Bofill. Barcelona. 2009a. Publicació electrònica.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Sòria, M.** (2009b), “Sueños de bolsillo. Menores Migrantes No Acompañados en el País Vasco”. Gobierno Vasco.
- Quiroga, V.; Alonso, A.; Sòria, M.** (2009c), “Sueños de bolsillo. Menores Migrantes No Acompañados en España.
- Suárez, L.** (2006), “Un Nuevo actor migratorio: jóvenes, rutas y ritos juveniles transnacionales”. A Checa, Checa y Arjona, *Menores Tras la Frontera. Otra Emigración que Espera*. Icaria, Barcelona. pp. 17-50
- Subirats, J.** (2005), *Perfils d'exclusió social urbana a Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, pp. 9-39.
- Womens Link World Wide.** Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible, 2008. Disponible en http://www.womenslinkworldwide.org/pub_migrantwomen.html [Consultat 28/07/2009]

-
- 1 A partir d'ara s'utilitza l'abreviatura MMNA per fer referència al col·lectiu objecte d'anàlisi d'aquest article: Els i les Menors Migrants No Acompanyats/des.
  - 2 Investigacions sobre l'estat actual i les noves tendències realitzades a Catalunya, Comunitat Valenciana i el País Basc. D'aquestes han sorgit dues publicacions sota el títol de *Somnis de butxaca* (Consultar Bibliografia)
  - 3 Dades facilitades per l'antic Ministeri de Treball i Afers Socials i pels organismes competents de cada Comunitat Autònoma entre el 2007 i el 2010.
  - 4 Estadístiques obtingudes dels organismes competents de Comunitats Autònomes com Catalunya, Comunitat Valenciana i País Basc entre els anys 2007 i 2009.
  - 5 Informes sobre “la Situación de los Menores Extranjeros No Acompañados” remesos per les CCAA al Ministeri de Treball i Afers Socials pel *Grupo de Trabajo* reunit el 29 de febrer de 2000,
  - 6 L'any 2004 la competència de la recopilació de dades sobre els i les MMNA va passar del Ministeri de l'Interior al Ministeri de Treball i Afers Socials, amb la qual cosa 9 CCAA i 2 ciutats autonòmiques no van facilitar les dades d'aquest any (Canàries, Madrid, Ceuta, Melilla, Castella-la Manxa, Cantàbria, Extremadura, Balears, Astúries, La Rioja i Navarra) i tampoc de l'any 2005. D'aquestes, hi ha 2 CCAA i les 2 ciutats autonòmiques que són de vital importància en el recompte final de menors detectats en anys anteriors.
  - 7 Les dades de la Comunitat Valenciana no són reals ja que s'inclouen menors migrants acompanyats, malgrat que des de la Conselleria de Benestar Social s'afirma que el pes més gran és de MMNA, aquestes dades són de caràcter aproximatiu i poc comparables atès aquest fet.
  - 8 D'aquesta manera les dades han estat contrastades tant com s'ha pogut amb fonts de les mateixes CCAA:

- 9 Mentre que les dades de 2008 han estat tractades i explotades per l'equip investigador del Grup IFAM, les dades de 2009 segons procedència no, ja que no s'han facilitat en números absoluts, sinó que directament s'han proporcionat els percentatges.
  - 10 S'adopta la perspectiva teòrica que entén que la prostitució és una ocupació laboral i una activitat econòmica.
  - 11 Entre l'any 2005 i el 2007 aquesta organització va realitzar un total de 98 entrevistes individuals a dones procedents d'Àfrica subsahariana, 71 d'elles al Marroc (Tànger, Tetuan, Rabat, Casablanca i Oujda) i 27 a Espanya (Ceuta, Almeria i Madrid). També es van fer tres grups de discussió al Marroc (Tànger i Rabat) amb un total de 32 dones.
  - 12 S'han publicat els informe de Somnis de butxaca sobre MMNA a Catalunya i al País Basc, i s'ha elaborat un informe estatal sobre aquesta temàtica que s'ha utilitzat per a la redacció d'aquest article. En la bibliografia es poden trobar les referències per aprofundir en el tema.
-

